

Авылларыбызнын сүнөп китүе кем очен дә яналык түгел. Татар авыллары да кон аша генә түгел, сәгать аша сүнөп кителәр. Чүп үләннәр баскан урамнарда бикләнгән, “сукырайган” ойләр күбәя генә баралар. Бу авыллардан киткән халык чит якларда сагына торганнардыр туган жирләрен, ләкин кем дә кире кайтырга жиенмый. Кешләр генә түгел, бүреләр дә сүнгән авыллар янына якын килмиләр. Авылларыбыз донъя йозендә азая бара. Ө бит телнен бишеге – авыл. Шәһәрләрдә бер генә тел кала бара – рус теле. Кем белә, кайчан булса инглиз яки китай теле генә калырга да момкин. Мордовиядә рус, мукшы, эрзя авыллары белән бергә татар авыллары да азая, юк була бара. Шулай ук – татар телебез дә халык иреннәрендә азая, сүнә, чит телгә өверелә. Сүнөп бара торган авылларда карт әбиләр генә бер бересе белән татарча сойләшергә кала. Ө аларнын оныклары каникулларга әти-әниләренен авылларына килгәндә күбрәк русча сойләшергә тырышалар. Авылда ускән балалары да, шәһәргә киткәч, туган телләрендә азрак сойләшәләр. Күбесе инде татарча сойләшә дә алмыйлар. Ельник районында хәзер алты татар авылы калды. Ө берничә ел элек алар жидөв иделәр. Бересе мәнгегә сүнөп китте. Бу – Иске Кадеш авылы. Матур урын да бит анда: авылнын бер ягында – Мокша елгасы ага, ә икенче ягында – ураманнар шаулый. Кайчандыр Иске Кадешка мукшы гаиләләре күрше Мордовские Пошаты авылыннан торырга урнашкан булганнар, татар ойләре янында үз ойләрен салганнар. Мукшылар бик яхшы татар телен ойрәнгәннәр, аларнын татарча сойләшүләрен ишеткәч, мукшыларны татардан аерып та булмаган. Мин үзем дә бала чагымда татарча сойләшә торган мукшыларны, русларны күп кенә ишетә идем, алар мина татарлар диеп күрәнәләр иде. Чын да: милләтне саклаганда беренчедән телне сакларга кирәк. Ө татар телен белә торган рус та, мукшы да татар кешесе кебек күрәнә. Иске Кадешта янгыраулы фамилияле кешеләр яшәделәр: Тенишевлар, Бахтияровлар. Күрәсен, татар тарихында тирән, якты эз калдырган кешеләр кавымыннан чыкканнардыр Иске Кадешнын сонгы тормышчылары. Нурлы кояш астында үзен хәзер дә саклап кала торган Яна Кадеш авылында да янгырый торган фамилияле кешеләр бүген яшиләр: Суховлар, Богдановлар, Бахтияровлар. Яна Кадешны Иске Кадеш белән Мокша елгасы аера иде. Иске Кадешны юлсызлык, эшсезлек сүндерде: халык китеп барды – кайсы кая. Кемнәрдер туганары янына Питергә, Горькийга киттеләр, ә кайсылары безнен Күгеш (Акчеево) авылына уршатылар. Иске Кадеш белән Күгешнен арасы – ике-өч чакрым.

Бер мукшы фермеры тетелгән Иске Кадешны терелтергә алынган иде – андагы жирләрне арендага алып, ләкин анын эше чыкмады. Шул фермердан сон Иске Кадеш жирләрендә бурьян белән кечеркән күбәйде генә...

Шулай сүнәләр авылларыбыз – татар теленен бишәкләре. Ельник районынын калган алты авылынын да киләчәгә бик күнелле түгел. Халык азая, ойләр сүнә, урамнар буш калалар. Шәһәргә киткән малайлар, кызлар туган авылларына кайтырга ашыкмыйлар. Авылда – эшсезлек, акказызлык, күнелсезлек. Авыл тормышы тиздән үзгәрмәс тә, күрәсен. Россия авылларын саклый алмады. Сакларга да теләмәдеме? Сугышлардан, революцияләрдән сон авылларын сакларга хәле дә калмадымы?

Нәрсә эшләп була? Ничек татар телен, татарлыкны безгә сакларга? Күнелдә калдырырга татарлыкны, шәһәргә килгәч тә татарлыкны күнелдән ташламаска, татар телен шәһәрдә дә онытмаска. Гаиләдә күбрәк татарча сойләшәргә, татар китаплары, газеталары, журналлары укырга, татар җырлары тыннарга. Башка юл юк. Шулай булмаса – милләт сакланмас. «Телсез татар татар була ала, телсез татар милләт булалмый». Шулай Татарстаннын халык шагыйре Роберт Миннуллин бер шигерендә әйткән иде...

Татар – зур тарихлы халык. Сүнә торган авыллары артыннан татар сүнәргә тиеш түгел. Ышанырга телим: татар шәһәрдә дә үзенен саклануы юлын табар, татар теле буыннарда да, күнелләрдә дә яңгырый торган тел булып калыр...

Бүгенге көндә безнен азая торган авылларыбызда да мәчетләр ачылган, мулларабыз бар. Мәчеткә йөрүчеләр бик аз калса да, мәчетләр булуы кечкенә татар авылларынын да татарлыгын сакларга ярдәм итә, халыкка милләт булып калырга булыша.

Ә сүнгән яки сүнә торган татар авылларын еш кына сагынам. Бигрәк тә – Ельник районынын татар авылларын. Жилләр исә, жилләр исүдән агачлар шаулый. Агачлар – сойләшә. Мина шулай ишетелә: татар авылларында үсә торган агачлар да – татарча сойләшә.

Агачлар гына татарча сойләшүче булып калмас дип уйлым. Аллага шокер, безнен Мордовиядә бүген дә сүнәп китә торган авыллардан башка унышлы яши торган татар авыллары да бар әле...

Румия Рамаева